

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ ПРИХОВУВАННЯ АБО ПЕРЕКРУЧЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН АБО ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Т.Г. Савенкова

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академії управління»

Постановка проблеми. Питання, що стосуються об'єктивної злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, є важливими та нагальними для кримінального права та кваліфікації цього злочину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемами об'єктивної сторони цього злочину, передбаченого ст.238 КК України, займалися відомі вчені: С.Б.Гавриш, В.К. Матвійчук, В.О. Навроцький, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає в дослідженні об'єктивної сторони злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення.

Основні результати дослідження. Потрібно зазначити, що є загальноприйнятим положенням стосовно того, що об'єктивна сторона злочину являє собою сукупність встановлених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв злочинного посягання [1, с.133]. Зовнішні риси (ознаки) злочинного діяння знаходять своє відображення частково в законі. З усіх структурних частин складу злочину найбільше інформації, необхідної для кваліфікації діяння як злочину, містить об'єктивна сторона. Чіткий опис ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину є важливою передумовою дотримання законності в правозастосовній діяльності правоохоронних органів, оскільки притягнення особи до кримінальної відповідальності завжди пов'язане з встановленням у її поведінці конкретного суспільно небезпечного діяння, про яке йдеться в законі (ст. 238 КК України).

Як показує вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури з кримінального права, проблемі об'єктивної сторони злочину як загальнотеоретичній і практичній проблемі присвячена значна кількість праць [2, с.81; 3, с.106-141; 4, с.5; 5, с.128-143; 6, с.189-211; 7, с.3-268; 8, с. 3-343; 9, с.313-343; 10, с.357-383; 11, с.1-343; 12, с.131-138; 13, с.69-83; 14, с.265-372; 15, с.12-563]. Це певною мірою полегшує нам завдання. Оскільки загальнотеоретичні питання, що стосуються зовнішньої сторони злочинного діяння є достатньо розробленими, ми одразу перейдемо до проблеми нашого дослідження. Вважаємо лише за необхідне уточнити складові стосовно загального вчинення стосовно об'єктивної сторони складу злочину, дотримуючись у цьому питанні поглядів В.К. Матвійчука.

До об'єктивної сторони складу злочину слід віднести такі ознаки, як діяння (дія та бездіяльність), обстановка вчинення злочину, спосіб вчинення злочину, місце, час, знаряддя, засоби вчинення злочину та джерело злочинного діяння [16, с.213-214].

Ознаки об'єктивної сторони досліджуваного злочину відтворено в загальних рисах у Законі (ст.238 КК України). Як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього злочину (ч.1 ст.238 КК України) передбачені такі, як дії, так і бездіяльність, місце вчинення злочину, обстановка вчинення злочину. Для ч.2 ст.238 КК України ознаки об'єктивної сторони цього злочину можуть бути наступні: дії/бездіяльність, наслідки (за ознаками, що «спричинили смерть людей», «чи інші тяжкі наслідки»), та необхідний причинний зв'язок між діянням і наслідками, зазначеними в цьому законі). Проте, стосовно кваліфікуючих ознак, то вони будуть розглянуті в іншій статті. Встановлення обов'язкових ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину має важливе не тільки наукове, але й практичне значення.

Зовнішня сторона злочину, передбаченого ст.238 КК України, як свідчить вивчення юридичної літератури, до цього часу не знайшла свого достатнього дослідження, вона надто складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні в юридичному плані моменти, які так чи інакше впливають на практику застосування норм, передбачених цією статтею, і законотворчу діяльність та теорію кримінального права.

Низка понять, які використовують автори в своїх роботах для з'ясування обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, та розбіжності у поглядах на об'єктивну сторону цього злочину, викликані цілком зрозумілими чинниками: 1) це спроба при аналізі та науковому обґрунтуванні механічного перенесення заборон зі спеціального нормативного акту, що стосується належного надання відомостей про екологічний стан або захворюваність населення адресатам таких відомостей в закон про кримінальну відповідальність, зокрема, це стосується нормативно-правої бази, яка визначає порядок збирання, обробки та подання визначених диспозицією ст. 238 КК України відомостей, наприклад, закони України: «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. [17]; «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [18]; «Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 № 54/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54 [19]; «Про охорону надзвичайної екологічної ситуації від 13 липня 2000 р. [20]; « Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» від 21 вересня 2000 р. [21] тощо; 2) це уникнення аналізу об'єктивної сторони цього злочину, а натомість тяжіння до тлумачення форм і видів цього діяння; 3) це відсутність в роботах, які стосуються цієї теми, роз'яснення термінології на належному рівні.

Отже завдання нашого дослідження в межах, визначених цією статтею, полягає в тому, щоб як найповніше: а) врахувати позитивні моменти, що стосуються розкриття ознак об'єктивної сторони злочину приховування або пере-

кручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, послідовно їх визначити і обґрунтувати; б) користуючись загальним поняттям об'єктивної сторони цього злочину, визначити повну сукупність обов'язкових ознак об'єктивної сторони, що характеризують зовнішні прояви досліджуваного діяння; в) здійснити кваліфікацію діянь, передбачених ст.238 КК України за ознаками об'єктивної сторони цього злочину. Покладаючись на встановлену нами послідовність висвітлення та опрацювання проблем, зупинимося на визначенні позитивних сторін. Вони стосуються таких основ: 1) потрібно при обґрунтуванні ознак об'єктивної сторони цього злочину відштовхуватися від приписів закону про кримінальну відповідальність (ст.238 КК України); 2) необхідно безпосередньо аналізувати ознаки об'єктивної сторони цього злочину, а не описувати форми і види цього діяння; 3) з'ясувати термінологію, якою законодавець користується при описанні об'єктивної сторони діяння, яке нами досліджується.

Проведений нами поверхневий аналіз об'єктивної сторони окреслює межі подальшого дослідження, але, на нашу думку, є недостатнім для усвідомлення ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.238 України. Тому ми дійшли висновку, що в подальшому стосовно досліджуваної проблеми слід додатково розглянути ще такі питання: погляди в джерелах з кримінального права на поняття об'єктивної сторони злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення; термінологію, якою користуються автори наявних публікацій, як вони її пояснюють та як вона співвідноситься з чинним КК України, а також із сучасною судовою практикою.

В юридичній літературі існує значна кількість часом суперечливих поглядів на поняття об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.238 України. Одні автори зазначають, що об'єктивна сторона цього злочину виражається у вчиненні двох протиправних діянь: 1) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 2) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах із підвищеною екологічною небезпекою [22, с.405]; другі – наполягають, що об'єктивна сторона злочину характеризується діянням, представленим у таких формах: приховування або умисне перекручення особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан, пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, і негативним впливом на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою [23, с.419]; треті – стверджують, що об'єктивна сторона цього злочину зв'язана з приховуванням або перекрученням відомостей, указаних в характеристиці предмета злочину [24, с.501]; четверті – вважають, що об'єктивна сторона цього злочину полягає

у приховуванні (бездіяльності) або перекрученні службовою особою відомостей про екологічний стан або стан захворюваності населення у певних районах [25, с.728]; шості – зазначають, що об'єктивна сторона цього злочину полягає в приховуванні або умисному перекрученні службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан у районах з підвищеною екологічною небезпекою, а також про стан захворюваності населення в таких районах [26, с.277-278].

Аналіз існуючих точок зору на поняття об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 238 України, свідчить, що їх автори, зокрема, С.Б. Гавриш (обмежує двома протиправними діями), автори «Науково-практичного коментаря» за ред. Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. (зазначає дії, представлені двома формами), О.О. Дудоров акцентує увагу на тому, що приховування вчиняється шляхом бездіяльності; В.А. Клименко повторює з певною інтерпретацією першу і другу точки зору. Слід зазначити, що всі ці автори дають визначення зовнішнього прояву цього діяння загальними фразами, переписуючи диспозицію ч.1 ст.238 КК України, а не з використанням складових (ознак) об'єктивної сторони. Це стосується також і визначення об'єктивної сторони цього злочину формулювання М.М. Панька. Такий підхід авторів не додає позитиву для правозастосовних органів. Деяку спробу якось вирішити проблему визначення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 238 КК України зробив В.К. Матвійчук, назвавши, що цей злочин вчиняється шляхом дії або бездіяльності, зазначивши ще про наявність таких ознак, як місце вчинення злочину, обстановки вчинення злочину, наслідків та необхідного причинного зв'язку (для ч.2 ст.238 КК України), проте, не розкрив ці ознаки [27, с.185-190], а також Д.І. Крупко зазначає, що об'єктивна сторона цього злочину проявляється у формі бездіяльності(ненадання інформації), чи у формі активних дій (наданні неправдивої інформації) [28, с.424]. Отже і ці автори відійшли від правильного і повного формулювання поняття об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.238 КК України та детального з'ясування ознак зовнішнього прояву цього злочину.

Проте, перед тим як проаналізувати ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.238 України, необхідно звернутися до розуміння термінології, якою позначаються в законі ці ознаки, яка приведе нас до її визначеності і буде сприяти розумінню суті об'єктивної сторони цього злочину. У цьому сенсі слід вказати на залежність якості правового матеріалу, куди ми відносимо і застосування термінології законодавцем у ст.238 КК України, від чого залежить, у певній мірі, розуміння закону, а, отже, й належне його застосування. Це знаходить своє підтвердження у висловлюванні «батька» кібернетики М.Вінера, який стверджував, що «теорія і практика права тягнуть за собою дві групи проблем: групу проблем, яка стосується загального призначення права, розуміння справедливості в праві, і групу проблем, що стосуються технічних прийомів, при допомозі яких ці поняття стануть ефективними» [29, с.29]. Ці положення впритул стосуються принципу визначеності та єдності термінології у складі злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення та можливості здійснення ефективної

кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин лише за допомогою визначених у законі термінів (які можуть сприяти розумінню ознак об'єктивної сторони цього злочину).

Термін «приховування» в джерелах з кримінального права знайшов наступні трактування: 1) це умисне неповідомлення або несвоєчасне повідомлення відомостей про екологічний стан і відомостей про захворюваність населення в районах із підвищеною екологічною небезпекою [22, с.238]; 2) приховування може виражатися у бездіяльності відповідальної службової особи або несвоєчасному інформуванні нею про різку зміну (або значно перевищення встановлених нормативів і звичайного для даної місцевості ступеня радіації) екологічного чи радіаційного стану, пов'язаного із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і можливого реального негативного впливу на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації [23, с.419-420]; 3) приховування означає неповідомлення відповідної інформації належним адресатам або її несвоєчасне надання (це бездіяльність особи, яка поводить себе пасивно і не виконує покладений на неї правовий обов'язок за власною ініціативою чи за запитом уповноважених суб'єктів надати відомості про екологічний стан або захворюваність населення) [25, с.728]; 4) під приховуванням відомостей слід розуміти неповідомлення інформації, яка є предметом цього злочину, або несвоєчасне подання її відповідним адресатам, у т.ч. органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації в мережу загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та її складову – місцеву екологічну автоматизовану інформаційно-аналітичну систему (згідно зі ст.25-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічне інформаційне забезпечення здійснюється шляхом, зокрема, систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища і характер впливу екологічних факторів на стан здоров'я населення, негайного інформування про надзвичайні екологічні ситуації тощо) [26, с.278]; 5) приховування відомостей має місце, коли винна особа взагалі не дає своєчасно відомостей про стан екологічної обстановки [30, с.529].

Аналіз визначень поняття «приховування службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний стан», запропонованих у джерелах з кримінального права, свідчить, що вони не суперечать один одному, а лише слугують взаємодоповненню. Нам уявляється, що з цих визначень необхідно вибрати позитивні положення, до яких слід віднести наступне: 1) це умисне неповідомлення або несвоєчасне повідомлення відомостей (автор С.Б. Гавриш); 2) це бездіяльність відповідальної службової особи (автори «Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України» за ред. М.О. Потебенька і В.Г. Гончаренка); 3) інформації (ми вважаємо відомостей),

яка є предметом цього злочину, або несвоєчасне подання її відповідним адресатам, у т.ч. органам, уповноваженим приймати рішення щодо отриманої інформації (автор В.А. Клименко); 4) належним адресатам (автор О.О. Дудоров). Натомість, щоб остаточно сформулювати коротке (найбільш загальне) визначення поняття «приховування», необхідно звернутися до довідникових джерел. Так, згідно «Русско-українського словаря» термін «сокрітіе» означає «... приховання, утаєння, (неоконч. д. –еще) приховування, утаювання» [31, с.342]. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «приховування» розуміє таким чином: « -я, с. Дія за знач. приховувати» [32, с.1138]. Термін «приховувати» тлумачиться наступним чином «...-ую, -уєш, недок., приховати, -аю, -аєш, док., перех. 1. Класти що-небудь у невідоме для інших місце, притримуючи до якогось часу; ховати, захищувати... 2. Тримати що-небудь у таємниці, не розголошувати чогось; таїти, затаювати. // Замовчувати що-небудь, не розповідати про щось з певною метою. // Не показувати, не виявляти кого-, чого-небудь з певною метою...// Маскувати, прикривати щось чим-небудь...// Робити непомітним, невидимим для інших...» [32, с. 1138].

З тлумачення цих довідникових джерел для нашого визначення матиме відношення наступне: 1) тримати що-небудь у таємниці; 2) не розголошувати чогось; 3) замовчувати що-небудь, не розповідати про щось з певною метою; 4) не виявляти чого-небудь з певною метою.

На підставі проведеного вище аналізу, можна запропонувати таку ознаку об'єктивної сторони злочину, як бездіяльність, яка виражена в ч.1 ст.238 КК України терміном «приховування». Під приховуванням (в сенсі с.238 КК України) слід розуміти бездіяльність уповноваженої службової особи, яка виражається в умисному неповідомленні або несвоєчасному повідомленні належним адресатам, у т.ч. органам, уповноваженим прийняти рішення щодо отриманих відомостей, які є предметом цього злочину.

Маючи таке визначення, яке характеризує приховування «як законодавчий термін бездіяльності», розкриємо таку ознаку об'єктивної сторони цього злочину, як бездіяльність.

Виходячи з диспозиції ч.1 ст.238 КК України, можна виділити такі види бездіяльності: 1) приховування службовою особою відомостей про екологічний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням земель; 2) приховування службовою особою відомостей про екологічний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів; 3) приховування службовою особою відомостей про екологічний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря; 4) приховування службовою особою відомостей про екологічний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини. Крім того, кожний з цих чотирьох пунктів слід доповнити словами «і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ». Інтерпретація цієї бездіяльності стосовно негативного впливу, в одних випадках може стосуватися здоров'я людей, в інших – впливати на рослинний світ, а ще в інших – негативно впливати на тваринний світ; 5) приховування службовою особою відомостей про стан захворюваності населення

в районах з підвищеною екологічною небезпекою; 6) приховування службовою особою відомостей про радіаційний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням земель; 7) приховування службовою особою відомостей про радіаційний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 8) приховування службовою особою відомостей про радіаційний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 9) приховування службовою особою відомостей про радіаційний стан, стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ.

Крім зазначеного вище з'ясуємо ще такі загальні положення, які стосуються об'єктивної сторони злочину взагалі і, зокрема, передбаченого ст. 238 КК України, а саме дію та бездіяльність. Перш за все, бездіяльність – це пасивна протиправна, вольова поведінка особи. Зрозуміло, що вона як пасивна вольова протиправна поведінка, являє собою перш-за все відсутність тілорухів, але бездіяльність це далеко не будь яка відсутність тілорухів [33, с.69]. Цю позицію слід підтримати, виходячи з того, що: по-перше, оскільки мова йде про форму суспільно небезпечної поведінки, бездіяльність – це те, що проявляється в утриманні від необхідних для недопущення шкоди тілорухів; по-друге, оскільки мова йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, бездіяльність – відсутність тих тілорухів, які відбуваються в ситуації, коли особа повинна обов'язково вести себе активно (для іншого заборон не встановлено) [33, с.69].

Тепер у такій же послідовності розглянемо визначення поняття «перекручення службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний стан, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою. З цього приводу звернемося до джерел з кримінального права. Так, С.Б. Гавриш під перекрученням відомостей, указаних в ст.238 КК України, розуміє повідомлення в офіційних документах явно неправдивих відомостей про наявність небезпечної екологічної ситуації, а також захворюваність населення у певній місцевості або повідомлення цих відомостей, але в такій формі, що потворює зміст і дійсність стосовно як екологічного стану, так і захворюваності населення (наприклад, зниження показників забрудненості навколишнього природного середовища, запис у відповідних документах меншої кількості хворих тощо) [22, с.405]. В.І. Антипов стверджує, що перекручення відомостей – подання таких відомостей про екологічний стан або стан захворюваності населення, що не відповідають дійсності (зниження показників забрудненості навколишнього середовища, запис у відповідних документах меншої кількості хворих тощо) [30, с.529]. В.А. Клименко наполягає на тому, що перекручення відомостей – це повідомлення (подання) завідомо неправдивих відомостей про екологічний стан або стан захворюваності населення, тобто таких відомостей, які не спонукають відповідні органи до прийняття рішень взагалі або прийняття недостатніх або невчасних рішень, спрямованих на вжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (як правило це зниження показників забрудненос-

ті навколишнього природного середовища, запис у відповідних документах меншої кількості хворих тощо) [26, с.278]. О.О. Дудоров схиляється до того, що перекручення – це подання завідомо неправдивих відомостей, які вводять адресата в оману в питанні про екологічний стан або стан захворюваності населення (це будь-яке спотворення істини, у тому числі у бік перебільшення чи применшення показників про забруднення довкілля або про стан захворюваності населення у відповідних районах, зокрема, це свідоме збільшення показників про кількість шкідливих речовин у навколишньому природному середовищі, повідомлення про кількість шкідливих речовин у навколишньому природному середовищі, повідомлення занижених показників про рівень радіації у даній місцевості або кількість хворих людей, повідомлення про те, що існуючий рівень радіації нібито не створює небезпеки для життя і здоров'я людей тощо [25, с.728]. Автори «Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України» за ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка вважають, що умисне перекручення службовою особою зазначених в законі (ст.238 КК України) відомостей полягає у навмисному їх викривленні, що потворює реальну дійсність [23, с.420]. Д.І. Крупко під перекрученням відомостей розуміє активні дії в наданні неправдивої інформації [28, с.424].

Аналіз визначень поняття «перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан» у джерелах з кримінального права свідчить, що вони взаємодоповнюють одне одного. Ми вважаємо, що з усіх визначень важливо виокремити позитивні положення, до яких слід віднести такі, як: 1) це умисне повідомлення службовою особою неправдивих відомостей; 2) це активні дії в наданні неправдивих відомостей відповідним адресатам. Натомість, щоб остаточно запропонувати оптимальне визначення поняття «перекручення», необхідно звернутися до довідникових джерел. Зокрема, «Великий тлумачний словник української мови» зазначає, що термін «перекручення» означає: «...1. Дія за знач. перекрутити, перекручувати...» [32, с.914]. Натомість, термін «перекручувати» означає «...Змінювати кого-, що-небудь...діяти по-іншому...» [32, с.914].

На підставі проведеного вище аналізу різних джерел, можна запропонувати таку ознаку об'єктивної сторони цього злочину, як дію, яка виражена в ч.1 ст. 238 КК України терміном «перекручення». Під перекрученням (у сенсі ч.1 ст. 238 КК України) слід розуміти активні дії уповноваженої службової особи, які виражаються в умисному повідомленні неправдивих відомостей належним адресатам, у т.ч. органам, уповноваженим прийняти рішення щодо отриманих відомостей, які є предметом цього злочину.

Довівши таке визначення, яке характеризує перекручення як законодавчий термін, що визначає активні дії, розкриємо таку ознаку об'єктивної сторони цього злочину, як дію.

Виходячи з диспозиції ч.1 ст.238 КК України, активні дії сформульовані в законі таким чином: 1) умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням земель і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, на рослинний і тваринний світ; 2) умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний стан, який

пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, на рослинний та тваринний світ; 3) умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, на рослинний та тваринний світ; 4) умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, на рослинний та тваринний світ; 5) умисне перекручення службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою; 6) умисне перекручення службовою особою відомостей про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням землі і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 7) умисне перекручення службовою особою відомостей про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням водних ресурсів і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 8) умисне перекручення службовою особою відомостей про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням атмосферного повітря і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ; 9) умисне перекручення службовою особою відомостей про радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ.

На наш погляд, крім зазначеного вище, з'ясуємо ще такі загальні положення, які стосуються об'єктивної сторони злочину взагалі, і зокрема, передбаченого ст. 238 КК України, а саме, дію. Так, дія – це активна протиправна, вольова поведінка особи. Ясно, що вона як активна поведінка завжди являє собою певний рух тіла, яким вважається навіть неістотний рух м'язів, міміка, жестикуляція і оскільки слова вимовляються через посередність певних рухів м'язів – це також рух тіла [33, с.67]. Разом з тим слід визнати, що не будь-які тілорухи допустимо визнати пошукованою дією, а лише такі, що: по-перше, оскільки мова йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, дія – тілорухи, які відбуваються в ситуації, коли особа має поводити себе пасивно; по-друге, оскільки мова йде про форму (вид) суспільно-небезпечної поведінки, дія – це тілорухи, які направлені на завдання відповідної шкоди [33, с.67].

Таким чином, вчинення злочину, передбаченого ч.1 ст.238 КК України, характеризується як дією, так і бездіяльністю.

Наступною ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.238 КК України, є місце вчинення злочину, яке в законі сформульоване наступним чином «... в районах з підвищеною екологічною небезпекою» [34]. Слід зазначити, що чинний КК України та теорія кримінального права не вирішили проблеми відносно поняття «місце вчинення злочину». Ця обставина, на наш погляд, перешкоджає одноманітному розумінню такої ознаки об'єктивної сторони злочину, як місце вчинення злочину. Разом з тим визначення зазначеної ознаки об'єктивної сторони злочину і, зокрема, передбаченого ч.1 ст.238 КК України, необхідно і нагально для встановлення меж дії закону про кримінальну відповідальність. З усього різноманіття точок зору на понят-

тя «місце вчинення злочину» нам імпонує наступне: « під місцем вчинення злочину потрібно розуміти територію, інше місце, яке характеризується фізичними, соціальними і правовими критеріями, де було розпочато, продовжено чи припинене злочинне діяння [35, с.133]. Це положення стосується умов вчинення злочину, і в нашому випадку відноситься як до приховування, так і до перекручення службовою особою відомостей про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Слід звернути увагу на те, що таку ознаку об'єктивної сторони цього злочину не називають і не розкривають в юридичній літературі. Це може мати пагубні наслідки на практиці, оскільки в тому випадку, коли це стосується притягнення до кримінальної відповідальності, за ознакою місця вчинення злочину, то її не встановлення буде суперечити принципу невідворотності притягнення особи до кримінальної відповідальності і навпаки – притягнення особи до кримінальної відповідальності за відсутності такої ознаки.

Наступною ознакою об'єктивної сторони злочину (ч.1 ст.238 КК України) є обстановка вчинення злочину. Для ч.1 ст.238 КК України вона є специфічною умовою, в якій вчиняється злочин або шляхом дії або бездіяльності і позначається в законі як «... екологічний, в тому числі радіаційний стан...». Слід звернути увагу на те, що теорія кримінального права до цього часу не вирішила належним чином проблем відносно поняття «обстановка вчинення злочину». Це, на наш погляд, перешкоджає одноставному розумінню такої ознаки об'єктивної сторони злочину і, зокрема, передбаченого ч.1 ст.238 КК України. Разом з тим визначення зазначеного поняття необхідно для встановлення меж дії закону за цією ознакою.

Важливо звернути увагу на те, що обстановка вчинення злочину є об'єктом вивчення таких наук, як: кримінальне право, кримінологія, кримінальне процесуальне право та криміналістика. Кожна з них виділяє в цьому об'єкті пізнання свій предмет дослідження. У цьому контексті слід зазначити, що норми законодавства про кримінальну відповідальність і, відповідно положення доктрини кримінального права (як матеріального права), є основоположними по відношенню до інших сфер знань. А тому інші галузі юридичних знань стосовно поняття «обстановка вчинення злочину» мають черпати відомості про цю ознаку об'єктивної сторони злочину з науки кримінального права та чинного КК України. Звичайно цього положення не дотримуються, а тому кожна з галузей знань пропонує своє визначення і намагається його описати з погляду свого предмета науки. Це створює плутанину, розмаїття визначень обстановки вчинення злочину. Маючи обмежений обсяг роботи, ми зазначимо, що найбільш сприйнятливим, на наш погляд, є наступне визначення цієї ознаки: « Під обстановкою вчинення злочину слід розуміти сукупність об'єктивних умов (обставин), визначених у законі про кримінальну відповідальність, або таких, що впливають з його змісту, в яких вчиняється злочин або є збігом подій та обставин, в яких протікає зовнішній акт злочинної поведінки, що створюють вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого та, які набувають у цьому зв'язку кримінально-правового значення» [36, с.62].

У подальшому для з'ясування предмета нашого дослідження потрібно зрозуміти яке співвідношення має назва злочину, передбаченого ст.238 КК України, та його прояву, які зазначені в диспозиції ч.1 ст.238 КК України.

Нам уявляється, що така різноманітність понять, що використовуються авторами для позначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.238 КК України, має наступні підстави: 1) неоднозначне сприйняття означених у законі ознак як в теорії, так і на практиці; 2) різне тлумачення понять «приховування», «перекручення», «екологічний стан», «радіаційний стан», «стан захворюваності населення», «райони з підвищеною екологічною небезпекою»; 3) відхід від формулювання назви злочину з огляду на положення диспозиції ч.1 ст.238 КК України. Все це привело до конкуренції назви ст.238 КК України і її диспозиції.

Зазначені положення в певній мірі нами вже розглядалися при з'ясуванні предмета злочину, передбаченого ч.1 ст.238 КК України, та деякою мірою при дослідженні безпосереднього об'єкта цього злочину. На такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину вказує законодавче положення ч.2 ст.238 КК України, яка починається словами «ті самі діяння...».

З метою усунення невідповідності назви злочину, передбаченого ст.238 КК України і диспозиції ч.1 цієї статті, необхідно сформулювати назву ст.238 КК таким чином: «Приховування або перекручення відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан або про стан захворюваності населення».

Висновки. На підставі викладеного можна зазначити наступне:

1) об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст. 238 КК України, характеризується дією, бездіяльністю, місцем та обстановкою вчинення злочину;

2) з метою усунення конкуренції (невідповідності) назви злочину і положень диспозиції ч.1 ст. 238 КК України, назва злочину має отримати наступне формулювання: «ст. 238 КК Приховування або перекручення відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан або стан захворюваності населення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студентів юрид. вузів і фак.] / За ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.

2. *Бажанов М.И.* Объективная сторона преступления / М.И. Бажанов // Уголовное право УССР. Часть Общая: [учебник] [Ю.В. Александров, А.Ш. Якупов, М.И. Бажанов и др.]; под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. – К. : Изд-во «Вища школа», 1984. – С. 81–97.

3. *Бурчак Ф.Г., Фесенко Е.Ф.* Объективная сторона преступления / Ф.Г. Бурчак, Е.Ф. Фесенко // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Общая; отв. ред. А.Я. Светлов, В.В. Сташис. – К. : Наукова думка, 1985. – 448 с.

4. *Гришанин П.И.* Объективная сторона преступления / П.И. Гришанин // Советское уголовное право: Часть Общая: [учебное пособие]. – М. : ВЮЗИ, 1961. – 147 с.

5. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М. : Государственное изд-во юрид. литературы, 1960. – 244 с.

6. *Коржанський М.Й.* Об'єктивна сторона злочину / М.Й. Коржанський // Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: [курс лекцій] / За ред. М.Й. Коржанського. – К. : Атіка, 2001. – С.189–211.

7. *Кудрявцев В.Н.* Правовое поведение: Норма и патология / В.Н. Кудрявцев. – М. : Изд-во «Наука», 1982. – 288с.

8. *Малинин В.Б.* Причинная связь в уголовном праве / В.Б. Малинин. – СПб : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2000. –316 с.

9. *Наумов А.В.* Объективная сторона преступлений / А.В. Наумов // Российское уголовное право: [курс лекций]: В 3 т. Т.1. Общая часть / А.В. Наумов. – [4-е изд. перераб. и доп.] – М. : Волтерс Клувер, 2007. – С. 313 – 343.

10. *Номоконов В.А.* Объективная сторона преступлений / В.А. Номоконов // Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. – Т.1. : Преступление и наказание. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс» 2008. – С. 357–383.

11. *Петин И.А.* Механизм преступного насилия / И.А. Петин – СПб: «Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 343 с.

12. *Пионтковский А.А.* Объективная сторона состава преступления / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права: Часть Общая. В 6-ти томах / [редкол.: А.А. Пионтковский и др.] – М. : Изд-во «Наука», 1970. – Т. 2. – С. 131–183.

13. *Семенцова И.А.* Объективная сторона состава преступления / И.А. Семенцова // Уголовное право: Общая часть. Серия «Сдаем экзамен». – Ростов н/Д: «Феникс», 2003. – С.69–83.

14. *Таганцев В.С.* Преступная деятельность / В.С. Таганцев // Русское уголовное право: [лекции]. Часть Общая. В 2 т. Т. 1. – М. : Наука, 1994. – С. 265–372.

15. Уголовное право зарубежных государств: Общая часть / Под ред. и с предисл. И.Д. Козочкина. – М. : Институт международного права и экономики А.С. Грибоедова, 2001. – 576 с.

16. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : «Азимут – Україна», 2005. – 464 с.

17. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 446.

18. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

19. Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995р. № 54/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 8. – Ст. 54.

20. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 42. – Ст. 348.

21. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 р. № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

22. *Гавриш С.Б.* Коментар до ст. ст. 236-250 КК України / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. Т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. / За заг. ред. В.Я. Тація,

В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.] – Х. : Право, 2013. – 2013. – С. 394-453.

23. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [П.П. Андрушко, О.Ф. Арсенюк, О.Ф. Бантишев та ін.]; під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. та ін.. У 2-х т. – Ч. 2. – К. : «Форум», 201. – 2001. – 944с.

24. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий / Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С.496-540.

25. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля. / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 720-782.

26. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.); за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична наука, 2004. – С. 267-317.

27. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. – 368с.

28. *Крупко Д.И.* Преступления против окружающей среды / Д.И. Крупко // Уголовное право Украины. Общая и Особенная часть: [учебник]; под ред. Засл. деятеля науки и техники Украины, док. юрид. наук, профессора Е.Л. Стрельцова. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – С.403-425.

29. *Винер Н.* Кибернетика и общество / Н. Винер. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. – 382 с.

30. *Антипов В.І.* Коментар до ст. 238 КК України / В.І. Антипов // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.; за ред. С.С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – С. 527-530.

31. Русско-украинский словарь. – Т. 3; [редакторы тома: С.И. Головащук, Л.А. Коробчинская, Н.Н. Пимлинский. – Киев : Изд-во «Наукова думка», 1968. – 727с.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови / з дод. і доп. // [уклад. голов. ред. В.Т. Бусел] – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

33. *Благов Е.В.* Общая часть уголовного права в 20 лекциях: [курс лекций] / Е.В. Благов. – М. : Юрлит-инофрм, 2012. – 344 с.

34. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

35. *Мороз В.Г.* Поняття місця вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони / В.Г. Мороз // Юридична наука. – 2014. – № 5. – С. 125-137.

36. *Астахова О.О.* Поняття обстановки вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони злочину / О.О. Астахова // Юридична наука. – 2015. – № 5. – С. 49-67.

Савенкова Т.Г. Об'єктивна сторона злочину приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або стан захворюваності населення

У статті проаналізовані точки зору, що стосуються об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.238 КК України. Запропонований, виходячи з дослідження, перелік ознак об'єктивної сторони цього злочину та її формулювання.

Ключові слова: об'єктивна сторона, злочин, дія, бездіяльність, місце, обстановка, вчинення злочину.

Савенкова Т.Г. Объективная сторона преступления сокрытие или искажение сведений об экологическом состоянии или заболеваемости населения

В статье проанализированы точки зрения, касающиеся объективной стороны преступления, предусмотренного ч.1 ст.238 УК Украины. Предложен, исходя из исследования, перечень признаков объективной стороны этого преступления и ее формулировка.

Ключевые слова: объективная сторона, преступление, действие, бездействие, место, обстановка, совершение преступления.

Savenkova T.G. The Objective side of the crime concealment or distortion of information about environmental conditions or morbidity of the population

The article analyzes the views on the objective side of the crime provided by part 1 of article 238 of the criminal code of Ukraine. Proposed on the basis of research, the list of signs of the objective side of this crime and its formulation.

Key words: the objective side of the crime, the act, omission, place, the decor, the commission of a crime.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2015.